

4. Петренко В.Ф. Психосемантический аспект массовых коммуникаций // Язык средств массовой информации как объект междисциплинарного исследования. – М.: Изд-во МГУ, 2001. – С. 44 – 47.

5. Шкондин М.В. СМК и СМИ как понятия журналистики // Вестник Московского университета. – Серия 10. Журналистика. – 2002. – № 2. – С. 33 – 38.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Світлана Денисова – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри зіставного мовознавства і теорії та практики перекладу Київського національного лінгвістичного університету.

Наукові інтереси: теорія дискурсу, загальне мовознавство.

ДИСКУРСИВНИЙ АСПЕКТ ОПЕРАТОРА МОДАЛЬНОСТІ «MUST»

Валерій МИХАЙЛЕНКО (Чернівці, Україна)

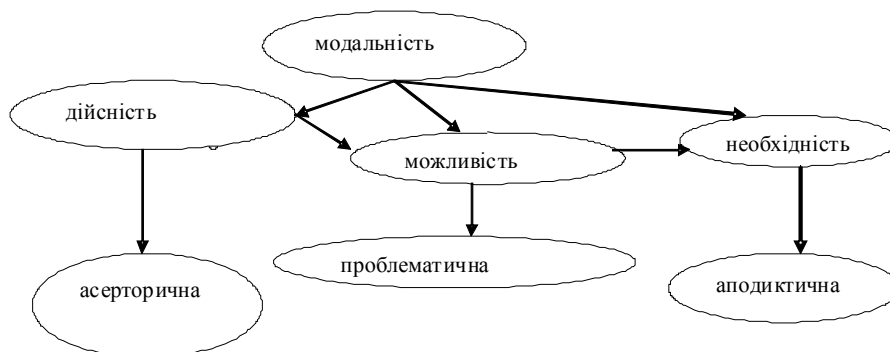
У статті розглянуто семантику оператора модальності у системі мови та концепт «можливість/повинність», вербалізований в авторському дискурсі. Компонентна структура семантики must – результат дискурс-аналізу, який вирізняв відношення між мовцем і реципієнтом, а також між мовцем та оточуючим середовищем.

The paper focuses on the semantics of must as a modality operator in language competence and the concept of necessity/obligation verbalized in the author's discourse. The componential semantic structure of must is the result of the discourse analysis which revealed the relationship between the author and the recipient and the author and the environment.

Постановка проблеми. Категорія модальності завжди залишається у центрі лінгвістичного дослідження, проте, загальне визначення категорії відсутнє і залишається тільки робоче, згідно якого модальність є відношенням висловлення до реальності з точки зору мовця [1]. Термін «модальність» використовується для визначення широкого спектру явищ, різномірних за своїм змістом та виражається засобами різних рівнів мовної структури, які з'явилися у процесі розвитку мови як комунікативної системи. В.В. Виноградов наголошував, що модальність перед усім проявляється у реченні [9: 8].

Категорія модальності – одна із базових категорій лінгвістики, філософії та логіки. Філософи розглядають модальність (лат. *modus* – вид, спосіб) як вид і спосіб буття або події [ФЭС 2003: 237]. Категорію модальності складають можливість, дійсність, необхідність, кожній субкатегорії відповідає модальність проблематичного, асерторичного або аподиктичного судження. Концепт «можливість/повинність», наприклад, у філософському дискурсі вербалізується лексемами *necessary повинно, необхідно, probably можливо, must треба, обов'язково* та фразами типу *it is necessary слід, it is time настав час* та ін. Розглянемо концепт «модальність» [2: 114-115] в англomовній картині світу та його складові, які разом утворюють концептосферу, яка представлена своїми словами-концептами.

Схема № 1. Концептосфра «модальність» в англomовній картині світу.

Логіки виокремлюють модальність як оцінку висловлення з відповідної точки зору [Горский 1991]. Модальна оцінка виражається за допомогою понять: *necessity необхідно, probably можливо, доведено, necessary обов'язково, allow дозволено* та ін.

У модальній логіці досліджують логічні зв'язки модальних висловлювань, тобто висловлювань, де уточнюється, або кваліфікується характер зв'язку предметів й ознаки зв'язків інших типів [Ивин 1973].

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Модальність повинності вивчається у різних аспектах: логічному (див. Karttunen 1972; Wright 1984 та ін.), загальнолінгвістичному (див. Вольмут 1996; Гак 1978; Петров 1982; Теория 1990; Coates 1983; Forbes 1986; Kiefer 1987; Palmer 1986 та ін.), семантичному (див. Бульгіна, Шмелев 1997; Зеленщиков 1992, 1997; Кобозева, Лауфер 1991; Шатуновский 1996; Anderson 1971; Rathely 1978; Wierzbicka 1972 та ін.), комунікативно-прагматичному (див. Золотова 1982; Калашян 1992; Милосердова 1991; Vybee, Fleischmann 1995; Forrester 1989 та ін.), функціонально-семантичному (див. Беляева 1985; Бондарко 1979; Васильева 1990; Ваулина 1993; Зверева 1983; Немец 1989; Boyd, Thome 1969; Ehrman 1966; Palmer 1979; Perkins 1983; Walton 1991 та ін.).

У мовознавстві модальність ототожнювалася з окремою категорією дієслова, яка виражає відношення дії до дійсності або ознаки до дійсності носія ознаки з позиції мовця. Під впливом логічних тенденцій в граматиці існує кореляція типу модальності із способом дієслова: індикатив відповідає модальності дійсності (асерторичне судження), імператив – модальності необхідності (аподиктичне судження), оптатив – модальності можливості (гіпотетичне судження). Однак, вивчення різних засобів у структурі певного дискурсу призводить до їхнього системного опису. Функціонально-семантичне поле повинності об'єднують всі засоби вираження, де вони можуть бути структуровані (Беляева 1985; Васильева 1990; Зверева 1967, 1979, 1983; Сильницкая 1971; Суханова 2001; Чернова 1997; Harris 1986; Perkins 1983; Wakely, McAuthor 1974; Westney 1995 та ін.). Крім того, зазначена модальність виражає відповідний концепт, представлений імпліцитно. Відповідно, приховане значення може бути компонентом значення таких одиниць *достатньо, вочевидь, можливо, вірю, сподіваюсь, знаю, зможемо*, а також часток, пейоративів, оптатива, імператива, подвійного заперечення, риторичного запитання, конструкції з дієсловом *бути* та іменниковим предикатом, з дієсловом у майбутньому часі, які утворюють картину «можливого світу» мовця. Всі ці засоби необхідні, наприклад, мовцю, або філософу, щоб створити свою картину світу, таким чином реалізується семантика припустимості. Семантика можливості / повинності, наприклад, у філософському дискурсі реалізує компонент спонукування до дії і, таким чином, стає перлокутивним актом.

Постановка завдання. У зв'язку з розвитком нової лінгвістичної парадигми – дискурсивної – модальність представлена таксономією засобів вираження модальності, але ця категорія проявляє новий зміст: дискурсивний або інтеракціональний. Отже, модальність (*modalis* – модальний та *modus* – спосіб) – це функціонально-семантична категорія, яка виражає різні види відношення висловлення до дійсності та суб'єктивної кваліфікації того, що повідомляється у рамках дискурсу [5: 257]. Головним засобом актуалізації суб'єктивної кваліфікації є модальні дієслова.

Модальне дієслово *must* виступає об'єктом даного дослідження в авторському дискурсі, представленим романом «Емма» Джейн Остін, де воно вживається 571 раз. *Must* (*necessity, obligation, duty, essential, requirement, requisite, need, commitment, precondition*) виступає домінантою вираження концепту повинність [6: 125-126], який трактується як необхідність того що має бути, на противагу тому, що існує (Глумачний словник Ушакова).

Значення модальних дієслів дуже важливе для прочитання їхньої функціональної семантики у реченні й далі у дискурсі. Справа в тому, що дискурсивна семантика самого модального дієслова залежить від його лексичного значення, дистрибуції (мікроконтексту) та авторської інтенції, наприклад:

You must speak Japanese? Does it mean? You have to speak Japanese or You probably speak Japanese? Для цього необхідно використовувати контекстуальний аналіз, наприклад, You must speak Japanese at the conference? (strong necessity) or You have lived in Japan for several years, you must speak Japanese (strong probability)

Модальні дієслова та їхні субститути (*to have to strong necessity, to be to planned necessity*) є характерними рисами усного та письмового реєстрів. У лінгвістиці модальність повинності – це обумовленість ситуації різними (об'єктивними або суб'єктивними) факторами, які, з точки зору певної особи (суб'єкта модальної оцінки), вимагають обов'язової трансформації потенціального в актуальне. Зазвичай, значення необхідності та повинності не розрізняють, хоча вони не перетинаються: повинність відноситься до

необхідності як часткове до загального. Нормативний статус дії, як правило, виражається поняттями: *permission* дозвіл, *duty* обов'язок, *prohibition* заборона та ін., які використовуються у стандартних мовленнєвих актах. Замість зазначених лексем використовують модальне дієслово *must* повинен, напевно, *must not* не повинен, невпевнено.

Викладення основного матеріалу дослідження. Модальна семантика *необхідності*, *можливості* та *бажаності* в англійській мові виражається за допомогою модальних дієслів та синтаксичних конструкцій. Модальні дієслова (Ehrman 1966 «modals») [3: 84-86] також називаються допоміжними (modal auxiliaries Quirk 1982) в межах одного члена складного дієслівного присудка. Значення необхідності або повинності знаходять своє вираження у різних граматичних засобах – модальних дієсловах (*must*, *have to*, *be to*), модальних прислівниках (*surely*), модальних фразях (*it is necessary*). *Must* у дієслівній парадигмі є неповним дієсловом і виражає обов'язковість у теперішньому та майбутньому часі. *Must* у значенні повинності у минулому часі слугує маркером регістру непрямого мовлення. У прямому регістрі мовлення *must* не передає значення *обов'язковість* у минулому часі.

Функціональна семантика дієслова *must* вирізняє такі компоненти у художньому дискурсі:

1. necessity [4: 84-86]:

1.1. Mr. Elton, I **must** beg leave to stop at your house, and ask your housekeeper for a bit of ribbon or string, or any thing just to keep my boot on? J.Austen.

1.2. I promise you to make none for myself, papa; but I **must**, indeed, for other people. J.Austen.

1.3. You **must** let me read it to him. J.Austen.

2. prohibition:

2.1. Oh! Miss Woodhouse, what a pity that I **must not** write this beautiful charade into my book! J.Austen.

2.2. My dear Harriet, you **must not** refine too much upon this charade. J. Austen.

3.1. probability in the present:

3.1.1. how you **must** miss her! J.Austen.

3.1.2. A man **must** be very much in love, indeed, to describe her so. J. Austen.

3.1.3. This is an alliance which, whoever-whatever your friends may be, **must** be agreeable to them, provided at least they have common sense. J.Austen.

3.2. probability in the past:

3.2.1. That is, I know you **must have seen** her a hundred times. J.Austen.

3.2.2. She inherits her mother's talents, and **must have been** under subjection to her. J.Austen.

4. deduction:

4.1. Emma was immediately convinced **must** be his own. J.Austen.

4.2. It would have grieved me to lose your acquaintance, which **must** have been the consequence of your marrying Mr. Martin. J.Austen.

5. obligation:

5.1. She has refused him, and so decidedly, I think, as **must** prevent any second application. J.Austen.

5.2. I **must** do as well as I can by myself. J. Austen.

Речення з семантикою повинності можуть бути поділені на чотири групи: до першої групи належать висловлювання із семантикою необхідності внутрішнього обов'язку; до другої групи – власне деонтичні висловлювання з різнобічними факторами примусу та висловлювання «технічної» повинності, що межують з ними; до третьої групи відносяться висловлювання власне умовної, причинно-наслідкової, запланованої, запроєктованої повинності; четверту групу складають висловлювання алетичної повинності.

Речення з предикатами повинності характеризуються констатуючою та директивною ілокутивною силою. Висловлювання з «Я-суб'єктом» можуть виконувати перформативну функцію, наприклад:

6.1. I **must think** your statement by no means fair. J.Austen.

6.2. Do not pretend to fix on times or places, but I **must tell** you that I have good reason to believe your little friend will soon hear of something to her advantage. J.Austen.

6.3. but **I must tell** you that I have good reason to believe your little friend will soon hear of something to her advantage. J.Austen.

Дієслово *must* у правосторонній позиції сполучається також із займенником 1-ої особи:

7.1. I promise you to make none for myself, papa; but **I must**, indeed, for other people. J.Austen.

7.2. If I were to marry, **I must** expect to repent it. J. Austen.

За кількісними показниками сполучуваність дієслова *must* із займенником у 1-й особі однини/множини (111 випадків з загального числа вживань 560) займає друге місце.

Із займенником 2-ої особи:

8.1. **You must** make my apologies to your friend. J.Austen.

8.2. Perhaps you think I am come on purpose to quarrel with you, knowing Weston to be out, and that **you must** still fight your own battle. J.Austen.

Сполучуваність дієслова *must* із займенником у 2-й особі (72 випадки з загального числа вживань 560) займає друге місце.

Із займенником 3-ї особи або іменником для позначення 3-ї особи:

9.1. **It must** be done directly; **it must** be done in London. J.Austen.

9.2. **A poet** in love **must** be encouraged in both capacities, or neither. J.Austen.

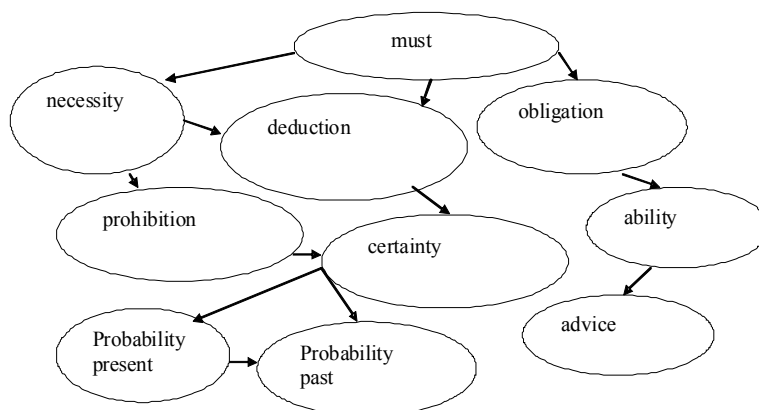
9.3. **Things must** come to a crisis soon now. J.Austen.

9.4. **Harriet must** give us as much of her company as she can while my brother and sister are here. J.Austen.

Сполучуваність дієслова *must* із займенником або іменником у 3-й особі (377 випадків з загального числа вживань 560) займає перше місце.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. *Must* за своїм дискурсивним значенням може входити до двох груп модальних дієслів – перша група виражає ступень впевненості, коли подія або ситуація може бути certain, probable, possible or impossible; і друга група виражає obligation, ability, necessity, prohibition or negative obligation. Дискурс-аналіз вирізняє наступні компоненти у семантиці *must*: necessity (9.1.), probability in the present (8.2.), probability in the past/past certainty(3.2.2.) [8: 65-70], certainty complete (7.1.), deduction logical (9.3.), obligation imposed by the speaker (9.4.), prohibition or negative obligation (2.2.), ability (3.2.1.), advice (8.1.) [7: 335-336]

Схема № 2. Компоненти дискурсивної семантики *must*.

Кількісний аналіз сполучуваності дієслова *must* у сучасному англійському дискурсі підтверджує нашу гіпотезу про те, що вербалізація концепта obligation/necessity, направленою на 2-гу особу за допомогою дієслова *must* не є частотною. Частота сполучуваності дієслова *must* із займенником або іменником у 3-ій особі однини /множини свідчить про те, що компонент obligation не є ядерним для модального плану дискурсу Джейн Остін.

Кількісний аналіз сполучуваності дієслова *must* у сучасному англійському дискурсі підтверджує нашу гіпотезу про те, що вербалізація концепту obligation/necessity, направленою на 2-гу особу за допомогою дієслова *must* не є частотною. Частота сполучуваності дієслова *must* із займенником або іменником у 3-ій особі однини/множини

свідчить про те, що компонент *obligation* не є ядерним для модального плану дискурсу Джейн Остін.

Відповідно наведені факти необхідно верифікувати у структурі різних авторських дискурсах для встановлення типології модальних операторів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Тагильцева Ю.Р. Субъективная модальность и тональность в политическом интернет-дискурсе. Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Екатеринбург: Уральский государственный педагогический университет, 2006. – 22 с.
2. Урысон Е.В. Проблемы исследования языковой картины мира. Аналогия в семантике. – Москва: Языки славянской культуры, 2003. – 224 с.
3. Barsalou L., Simmons W., Barbey A., Wilson C. Grounding Conceptual Knowledge in Modality-Specific Systems. *Trends in Cognitive Science*. – 2003. – 7.2. – Pp. 84–89.
4. Eastwood John. *Oxford Practice Grammar*. – Oxford: OUP, 1996. – 334 p.
5. Johnstone B. *Discourse Analysis*. – Malden, USA: Blackwell Publishers, 2008. – 311 p.
6. Parrot M. *Grammar for English Language Teachers*. – Cambridge: CUP, 2001. – 514 p.
7. Swan M. *Practical English Usage. Second Edition*. – Oxford: OUP, 1997. – 658 p.
8. Vince M. *Advanced Language Practice*. – Oxford: Macmillan Heineman, 1998. – 295 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Валерій Михайленко – доктор філологічних наук (Росія), професор, завідувач кафедри сучасних європейських мов Буковинської державної фінансової академії, Чернівці.

Наукові інтереси: дискурс-аналіз, історична граматики, переклад.

СОВРЕМЕННАЯ ДРАМАТУРГИЯ В АСПЕКТЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Ирина ЗАЙЦЕВА (Луганск, Украина)

У статті аналізуються перспективи вивчення сучасного драматургічного мовлення з позицій теорії та практики між культурної комунікації – інтердисциплінарної галузі, що активно розвивається на рубежі XX–XXI століть. Розгляд естетично ускладненого мовлення у заявленому аспекті створює можливості для більш повного і глибокого збагнення її своєрідності.

The perspectives of learning modern dramaturgic speech from the positions of theory and practice of intercultural communication – of interdisciplinary human domain, actively developing on the border of XX–XXI ages are analyzed in the article. Consideration of esthetically complicated speech in the declared aspect created possibilities for more complete and deep understanding of its originality.

Одним из проявлений вновь утверждающейся в филологической науке рубежа XX – XXI веков антропоцентрической парадигмы безусловно можно считать повышенный интерес к проблемам речевой коммуникации. Результатом возросшего внимания исследователей к этой сфере общения стало, к примеру, выделение в особую отрасль *коммуникативной лингвистики*: „нового напрямку сучасної науки про мову, предметом якого є процеси спілкування людей з використанням живої природної мови, а також з урахуванням усіх наявних складових комунікації (фізичних, фізіологічних, психологічних, соціальних, контекстних, ситуативних та ін.)” [2: 8], или *теории и практики речевой коммуникации* (речевой коммуникации).

Очевидно, что в современной науке о речевой коммуникации всё более существенное место занимают проблемы *межкультурного речевого взаимодействия*, т. е. общения, в котором участвуют языковые личности (далее – ЯЛ), принадлежащие к разным лингвокультурным сообществам и, соответственно, отличные как минимум по входящему в их структуру (структуру ЯЛ) *национальному компоненту*. Акцент на национальной составляющей ЯЛ был сделан ещё Ю. Н. Карауловым, с именем которого связывают актуализацию термина «языковая личность» в 80-е годы минувшего столетия: «Некоторая доминанта, определяемая национально-культурными традициями и господствующей в обществе идеологией, существует, и она-то обуславливает возможность выделения в общезыковой картине мира её ядерной, общезначимой, инвариантной части. Последняя, вероятно, может расцениваться как аналог или коррелят существующего в социальной психологии (не общепринятого) понятия базовой личности, под которым понимается структура личности (установки, тенденции, чувства), общая для всех членов общества и формирующаяся под воздействием семейной, воспитательной, социальной среды» [7: 37].